

МОВА ЗБІРКИ В.ПАЧОВСЬКОГО “РОЗСИПАНІ ПЕРЛИ”

Відомий український поет Василь Пачовський увійшов у літературу як справжній лірик. До його поетичного доробку входять чудові збірки ліричних поезій “Розсипані перли” (1901), “На стоці гір” (1907), “Ладі й Марені терновий огонь мій” (1913), драматичні поеми “Сон української ночі” (1903), “Сонце Руїни” (1911), “Золоті Ворота” (остання лишилась незакінченою) тощо. Його творчість гідно оцінена багатьма літературознавцями, серед яких О.Тарнавський, В.Барка, Б.Рубчак, М.Ільницький та ін. Слід нагадати, що поезії В.Пачовського увійшли ще й до третьої антології української поезії “Акорди” (1903), упорядником якої став І.Франко [1]. Антологія була видана в складний період нашої історії, коли українське художнє слово зазнало заборони царського уряду. Цілком природно, що не всі імена, які були вміщені в “Акордах”, увійшли в історію української літератури. Але те, що все ж таки твори В.Пачовського витримали іспит часу, факт промовистий. Тут доречно пригадати високу оцінку великого Каменяра в “Літературно-науковому віснику” першої збірки В.Пачовського “Розсипані перли”. Іван Франко вважав: “Тепер у д. Пачовським нам виявляється неабиякий майстер нашого слова, правдивий, талановитий поет, що незвичайно глибоко вслухався в мелодію нашої народної пісні і нашої мови, що володіє технікою вірша, як мало хто з нас, і вміє за одним дотиком порушити в серці симпатичні струни, збудити пожаданий настрій і видержати його до кінця. Одним словом, щодо своєї якості і поетичної стійкості книжка д. Пачовського зробила мені найбільшу і найприємнішу несподіванку. Д [обродій] Пачовський — справдішній талант. Поезія пливе у нього натурально, не силувана, як найпростіший вислів його чуття” [3, 176].

Василь Пачовський відіграв також помітну роль у розвитку української літературної мови, у її збагаченні і нормалізації. Проте і в його творах є ряд таких слів, що не закріпилися в українській літературній мові, не стали її нормою. Пропонована нами розвідка має на меті дослідити першу збірку В.Пачовського “Розсипані перли” (Львів, 1901) із мовознавчого боку — схарактеризувати її лексику, фонетику, граматику з погляду сучасних норм сучасної української літературної мови.

Нелітературних слів із погляду сучасної української літературної мови у збірці В.Пачовського небагато. Їх належність до діалектної чи розмовної лексики ми встановили на основі “Словника української мови” в 11 т. (СУМ). Найчисленнішими є дієслівні форми, серед яких виділяємо **видіти** “бачити” (*видіти мене не будеш* 88*), **гратулюю** “вітаю” (*гратулюю, Пані, Вам* 104), **жебоніти** “говорити неясно” (*як ми стали жебоніти* 66), **загірю** “втрачу” (*через тебе світ загірю* 90), **зарюмала** “заплакала” (*зарюмала карі очі* 82), **заскимів** “жалібно вищав” (*заскимів мій жаль* 68), **меркотіли** “палахкотіли” (*зорі меркотіли* 97), **підігнали** “зрізали” (*підігнали цвіт* 82), **припняла** “прикріпила” (*до серденька припняла* 43), **хухає** “притишує біль” (*хухає і огріває* 45).

Зустрічається кілька діалектних іменників: **звізди** “зірки” (*гасли звізди в небосклоні* 96), **кавальчик** “шматок” (*не вишле листу ні кавальчика* 63), **обава** “побоювання, страх” (*і знов нова обава* 61), **одіння** “одяг” (*одіння старого жениха* 99), **трумно** “труна” (*і спускає в яму трумно* 152) тощо.

Серед діалектизмів, що належать до інших частин мови, вживаються числівник **кілько** “скільки” (*кілько хочу, то цілую* 46); займенник **кожда** “кожна” (*кожда є найкрасша з них* 65); прислівники **відвоє** “удвох”, **двоє** “(ми не злякаємось відвоє 50), **вколо** “навколо” (*ми поплили вколо сали* 56), **навзаїм** “взаємно” (*все навзаїм віддає* 73), **нараз** “відразу” (*спалила все нараз до тла* 54), **нич** “нічого” (*не мали нич в руках* 103), **цюрком** “струменем, цівкою” (*мої сльози, мої перли цюрком полилися* 116), **чей** “може” (*чей угашу той біль завзятий* 41); сполучники **гей**, **гейби** “наче, немов” (*чисту гей кришталь* 90, *чорнява гейби галка* 34), **коби** “хоть” (*коби я міг у ніг твоїх полинити з тобою* 61), **хоть** “хоч” (*жалью хоть на себе не буде* 55); частка **най** “хай” (*хто хоче, най повірить* 70).

З точки зору сучасної української літературної мови нормативними є займенники **цей** (оцей), **ця** (оця), **ці** (оці). В.Пачовський уживає застарілі з погляду сучасності його відповідники **сей** “цей” (*що зробив сей світ зі мною* 119), **се** “це” (*се буря перейшла* 54), **ся** “ця” (*ся перла схована на дні* 144).

До фонетичних особливостей відносимо:

— слова з випадними голосними звуками: **хтів** “хотів” (*моя любочка кохана нову сукню хтила брать* 77);

* Усі ілюстрації подаються за першим томом двотомного видання творів В.Пачовського [2]

- уживання паралельних повноголосних і неповноголосних форм: **злото** – **золото** (*волоконце злотом шите* 43, *усміхнулась злотом* 75); гіперизм **филює** “хвилює” (*хай клякоче і фильє знов розбурханє море* 56), **филя** “хвиля” (*хай филья стогне, бовваніє* 50);
 - уживання м’якого [р’] замість твердого: **піря** “пір’я” (*то не піря розсипались* 36);
 - форми називного-знахідного відмінків однини іменників середнього роду із закінченням **-е** (**-є**): **безталаннє** “безталання”, **щастє** “шастя” (*прокляте безталаннє і щастє втрачене* 68), **весіллє** “весілля” (*дрібне листя про весіллє* 43), **гайвороннє** “гайвороння” (*чого крячеш, гайвороннє* 64), **дозвіллє** “дозвілля” (*чи він дасть, чи ні дозвіллє* 43), **коханнє** “кохання” (*коханнє моє як туман розійшлося* 55), **мовчаннє** “мовчання” (*зеднало очі нам мовчаннє* 51), **ожереллє** “ожерелля” (*нанизав я ожереллє* 31), **розстаннє** “розставання” (*а Гануся простягнула білу ручку на розстаннє* 62), **сумліннє** “сумління” (*сумліннє над страшним поганцем* 54). Хоча зустрічається й паралельна форма **весілля** (*чую через люди, що весілля буде* 85);
 - уживання початкового [і]: **ігра** “гра” (*ми любуємся ігрою* 67), **ізрадив** “зрадив” (*неправда се, що я тебе ізрадив* 141);
 - слова іншомовного походження з м’яким [л’], якому у сучасній українській мові відповідає твердий: **баль** “бал” (*за весь баль щось раз сказала* 39), **кораль** “корал” (*кров тобі на груді бризгне, як кораль* 81), **лямпа** “лампа” (*лямпа моя гасне* 117), **сальон** “салон” (*із сальону чув я шепти* 76), **фіналь** “фінал” (*вже на фіналь музика нам* 144);
- полонізми, що не стали літературною нормою української мови: **шкло** “скло” (*трісло в лампі шкло* 122).
- Хоч і фонетично закономірні, але не закріпились як нормативні в українській літературній мові **пігнав** “погнав” (*той пігнав світами в даль* 31), **пімшусь** “помішусь” (*я пімшусь за свою честь* 94), **пішлю** “пошлю” (*пішлю тобі волоконце* 43).

Серед морфологічних особливостей виділяємо:

- залишки форм двоїни: **дві дівчині** “дві дівчини”, **дві малині** “дві малини” (*дві дівчині, дві малині* 65);
- уживання форми чоловічого роду однини замість форми множини: **ти пізнаєш мій рис** 70;
- нестягнені форми прикметників і числівників: **білая** “біла” (*ти не білая голубка* 79), **золотії** “золоті” (*всі як зорі золотії* 65), **розбурханєс** “розбурхане” (*ой клякоче і фильє знов розбурханє море* 56), **спокійнісінькеє** “спокійнісіньке” (*знов розбурхалось у серці спокійні-*

- сінькеє море* 56), *третья* “третья” (*а третюю аж три літа* 34), *чистая* “чиста” (*бо в грудях чистая содома* 41);
- коротка форма прикметника *рад* “радий” (*я розмову рад зачати* 131);
 - нестягнені форми займенників: *тая* “та” (*ані тая білявенька* 34), *тоє* “то” (*тільки все ніщо про тоє* 113), *тії* “ті” (*тії перли серед сліз* 31);
 - редуплікований займенник *тото* “то” (*не гнівися за тото* 138);
 - займенникові форми *у кім* “у кому” (*хоть згадай колись, у кім ти любилася* 48), *попри нім* “біля нього” (*як полинеш попри нім* 48), *от-сего* “від цього” (*тай отсего, що дрімав* 103);
 - форми зворотних дієслів у 3-ій особі однини чоловічого роду: *запи-ваєсь* “запивається” (*він тому так запиваєсь* 106), *краєсь* “крається” (*серце краєсь* 106), *розвієсь* “розвіється” (*як розвієсь біль глибокий* 64);
 - дієслівні форми 3-ої особи однини теперішнього часу без -є: *буха* “бухає” (*тріщать повали, буха дим* 41), *вибива* “вибиває” (*крильми вибива* 85), *відпиха* “відпихає” (*від тебе відпиха* 70), *грюка* “грюкає” (*послухай як серце там грюка* 80);
 - дієслова із випадним -ну-: *блис* “блиснув” (*там блис пожеар* 41), *бризла* “бризнула” (*кому бризла струя сліз* 40).

Як відомо, за сучасним “Українським правописом” нормою української літературної мови в іменниках III відміни у родовому відмінку однини є флексія -і: *радісті, солі, честі* і т.ін., хоча з погляду закономірної історичної зміни *и /і/ > и* мало б бути *радошти, соли, чести* і т.ін. Саме такі форми вживає В.Пачовський: *і медом любости уплюся* 52; *не стало сліз ні мисли* 51; *я чести такої не варта* 55; *я плакав з горя, але ти з щасливости* 48.

Синтаксичних відхилень у збірці небагато. Сюди відносимо конструкції: *банда грає на весіллю* “банда грає на весіллі” 73; *знов маю жаль на себе* “знов жалю себе” 94; *летючи над оболоннє* “летючи над оболонням” 64; *чую через люди, що весілля буде* “чую через людей, що весілля буде” 85; *як мені пригода сталась* “як зі мною пригода сталась” 91. Як бачимо, ця група ненормативів є найменш чисельною, що свідчить про добре мовне чуття автора “Розсипаних перлів”.

Література. 1. Акорди. Антологія української лірики від смерті Шевченка / Упорядкував Іван Франко. — К.: Веселка, 1992.
2. Пачовський В. Зібрані твори: У 2 т. — Філадельфія, Нью-Йорк, Торонто: Об’єднання українських письменників “Слово”. — Т. 1, 1984.
3. Франко І. Наша поезія в 1901 році // Зібр. творів: У 50 т. — Т. 33. — К.: Наук. думка, 1982.